

**ŻYDOWSKIE (NIE)MĘSKOŚCI
O PRZEDWOJENNEJ TWÓRCZOŚCI
ADOLFA RUDNICKIEGO**

Mamie - najważniejszej kobiecie mojego życia

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3812

Gaweł Janik

**ŻYDOWSKIE (NIE)MĘSKOŚCI
O PRZEDWOJENNEJ TWÓRCZOŚCI
ADOLFA RUDNICKIEGO**

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej
Marek Piechota

Recenzent
Sławomir Buryła

Wydawnictwo UŚ dziękuje Profesorowi Ludwikowi Dobrzyńskiemu
za zgodę na wykorzystanie zdjęcia Benedykta Jerzego Dorysa

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	7
WSTĘP	9
ROZDZIAŁ I	
Z DZIEJÓW RECEPGJI	15
<i>Szczury</i>	16
<i>Żołnierze</i>	27
<i>Niekochana</i>	38
<i>Lato</i>	45
<i>Doświadczenia. Powieść</i>	51
ROZDZIAŁ II	
ŻYDOWSKOŚĆ	55
A na imię było mu Aron	55
Sztetl – obraz żydowskiego miasteczka	68
Dwie wielkie religie	89
<i>Niekochana</i> (nie-)Żydówka	96
Żydowskie wojsko – wojskowy Żyd	102
Pisarstwo allosemickie	117
Przeciw asymilacji	137
ROZDZIAŁ III	
(NIE)MĘSKOŚĆ	143
Studiowanie (nie)męskości	143
Znaki autobiograficzne	152
Kobiety Rudnickiego	157
Relacje substytucyjne	165
(Nie)Męskie przyjaźnie	175
W homospołecznym zamknięciu	186

Dlaczego <i>Szczury</i> ?	202
Mężczyźni pod lupą	227
Lato ucieleśnione	231
Niemęskość/zniewieścianość	235
Męskość z(de)militaryzowana	239
Na pierwszy rzut oka	248
Rodzaje pociągów	255
ZAKOŃCZENIE	261
BIBLIOGRAFIA	267
NOTA BIBLIOGRAFICZNA	277
INDEKS OSOBOWY	279
Summary	285
Zusammenfassung	286

Fot. Benedykt Jerzy Dorys
Zdjęcie pochodzi z prywatnego archiwum Profesora Ludwika Dobrzyńskiego

WYKAZ SKRÓTÓW

W książce przyjęto następujące skróty tytułów utworów Adolfa Rudnickiego:

- BMP - *Banda Marka Prawdziwego*. „Na Szerokim Świecie” 1930, nr 50.
- Ge - *Cesarz*. W: *Młode cierpienia*. Warszawa 1954.
- GP - *Cyrkowa pocztówka*. W: *50 opowiadań*. Warszawa 1966.
- Cy - *Cywjka*. „Miesięcznik Literatury i Sztuki” 1935, nr 1.
- D - *Doświadczenia*. *Powieść*. Warszawa 1939.
- J - *Jan* (fragment dramatu). „Nowa Kwadryga” 1937, nr 2.
- JK - *Juda Korn*. W: *50 opowiadań*. Warszawa 1966.
- K - *Krąg*. „Twórczość” 2014, nr 2.
- Kr - *Kręćmy*. W: *50 opowiadań*. Warszawa 1966.
- L - *Lato*. Warszawa 1938.
- LdJ - *Listy do Jana*. *Przekłute balony*. „Polityka” (dawniej „Bunt Młodych. Niezależny Organ Młodej Inteligencji”) 1939, nr 7.
- M1 - *Młokos* (fragment dramatu). „Pion. Tygodnik Literacko-Społeczny” 1935, nr 52.
- M2 - *Młokos* (fragment dramatu). „Miesięcznik Literatury i Sztuki” 1936, nr 7.
- MG - *Mały Grün*. W: *Młode cierpienia*. Warszawa 1954.
- MpuJ - *Mieszkanie przy ul. Jedynej*. „Miesięcznik Literatury i Sztuki” 1934, nr 4.
- N - *Niekochana*. W: *Opowiadania wybrane*. Oprac. J. WRÓBEL. Wrocław 2009.
- Sz - *Szczury*. Warszawa 1932.
- ŚO - *Śmierć operatora*. *Nowela*. „Kurier Poranny” 1930, nr 234.
- Ż - *Żołnierze*. Warszawa 1933.

WSTĘP

Twórczość Adolfa Rudnickiego wydaje się dziś pisarstwem zapomnianym. Jeśli sięga się do obszernej spuścizny, jaką pozostawił po sobie autor, najczęściej wybiera się z niej dzieła powstałe w czasach już po Zagładzie, którą, za sprawą tytułu cyklu opowiadań pisarza, nazywać możemy „epoką pieców”. Literacki dorobek Rudnickiego doczekał się dotąd dwóch opracowań monograficznych – Anny Wal¹ oraz Józefa Wróbla². Obie prace powstały na początku lat dwutysięcznych i dotyczą całej twórczości pisarza, stanowiąc tym samym próbę jej przekrojowego ujęcia. Wspomnieć należy także o opublikowanych w serii Biblioteki Narodowej *Opowiadaniach wybranych*³ Rudnickiego z 2009 roku w opracowaniu Józefa Wróbla.

Moja praca wypływa z przekonania o potrzebie ponownego przyjrzenia się temu pisarstwu. Postanowiłem się w niej skupić na tekstach wydanych od literackiego debiutu Rudnickiego aż do wybuchu II wojny światowej. To właśnie czas wojny i okupacji, a w szczególnej mierze Zagłady, stanowić będą niezwykle ważną i wyraźną cezurę w prozie Rudnickiego. Jego sposób pisania już po Shoah różnić będzie się od tego z lat trzydziestych ubiegłego wieku. To sprawiło, że podjąłem decyzję o opisie wyłącznie utworów powstałych w dwudziestoleciu międzywojennym.

Niniejsza monografia stanowić ma rodzaj kompletnego przewodnika po przedwojennej twórczości autora. Starłem się uwzględnić wszystkie wydane wówczas utwory Rudnickiego, w tym zarówno książki, jak i opowiadania opublikowane na łamach prasy, a także fragmenty niewydanego nigdy w całości dramatu.

¹ A. WAL: *Twórczość w cieniu menory. O prozie Adolfa Rudnickiego*. Rzeszów 2002.

² J. WRÓBEL: *Miara cierpienia. O pisarstwie Adolfa Rudnickiego*. Kraków 2004.

³ A. RUDNICKI: *Opowiadania wybrane*. Oprac. J. WRÓBEL. Wrocław 2009.

Inspiracją tytułu mojej książki stała się praca Bartka Lisa *Gejowskie (nie)męskości. Normy płciowe a strategie tożsamościowe gejów*⁴, która ukazała się w roku 2015. „Jest (ona – G.J.) próbą dekonstrukcji imitacji, jaką jest monolityczna męskość. Autor z socjologicznego punktu widzenia zajął się społeczną konstrukcją męskości”⁵. Choć z uwagi na nieliteraturoznawczy charakter prowadzonych przez Lisa badań oraz fakt, że dotyczyły one czasów nam współczesnych, książka ta niewiele wniosła do mej pracy pod względem merytorycznym, to jej tytułowa fraza przyczyniła się do refleksji nie tylko nad różnymi rodzajami męskości, ale także do tego, co uznawane jest za niemęskie. Okazuje się, że mówić należy nie tylko o wielu męskościach, ale i o rozmaitych niemęskościach. Tym samym Lis, jako jeden z pierwszych na gruncie polskim, dokonał jeszcze większego niż dotychczas uszczegółowienia dyskursu, jakim posługują się badacze zarówno *men’s-*, jak i *gender* oraz *queer studies*⁶.

Dwie zasadnicze części pracy tworzą kategorie ŻYDOWSKOŚĆ oraz (NIE) MĘSKOŚĆ. Części te poprzedza rozdział *Z dziejów recepcji*, w którym odtwarzam przedwojenne głosy krytyków literackich na temat wydanych wówczas dzieł Rudnickiego. Na podstawie blisko czterdziestu recenzji powstał szeroki i przekrojowy obraz sposobu, w jaki twórczość pisarza odczytywano i oceniano w interesującym mnie okresie. Moim celem było skonfrontowanie głosów badaczy, których zdaniem Rudnicki już od momentu swojego literackiego debiutu stał się ulubieńcem krytyki, z tekstami źródłowymi, a więc oryginalnymi recenzjami publikowanymi na łamach prasy przedwojennej. Opracowanie recepcji pozwoliło podać w wątpliwość powielaną, właściwie bez żadnego wyjątku, tezę, jakoby Rudnicki cieszył się niezwykłą przychylnością recenzentów. Sytuacja okazała się zgoła odwrotna, albowiem okres przed II wojną światową był dla autora niezwykle trudny – niemal nieustannie musiał się mierzyć z, często bardzo ostrą, krytyką swoich literackich wyborów.

Drugi rozdział dotyczy „żydowskości” przedwojennych utworów pisarza. Ukazuje długą drogę, jaką przeszedł autor, zaczynając od wczesnych tekstów, w których tematyka żydowska nie zostaje poruszona wcale lub też niewidoczna jest na powierzchni tekstu, aż po symboliczny powrót do rzeczywistości sztetlu w powieści *Lato*. Za cel postawiłem sobie ponadto przyjrzenie się przemianom światopoglądu pisarza.

⁴ B. Lis: *Gejowskie (nie)męskości. Normy płciowe a strategie tożsamościowe gejów*. Gdańsk 2015.

⁵ Fragment zaczerpnięty z opisu wydawcy.

⁶ Należy odnotować, że dziś polskie badania nad męskością są znacznie bardziej zaawansowane niż w 2015 roku, kiedy ukazuje się książka Lisa.

Początkowo cechowała go wyraźna postawa asymilatorska. Z kolei tuż przed wybuchem II wojny światowej jego głos słychać było po stronie krytyków asymilacji. Niezbędne stało się także odtworzenie biografii autora ze szczególnym uwzględnieniem ortodoksyjnej rodziny, w której się wychował.

Rudnickiego staram się przedstawić jako pisarza allosemite, korzystając z kategorii, którą do refleksji nad relacjami polsko-żydowskimi wprowadził w latach osiemdziesiątych Artur Sandauer. Mając świadomość krytyki, jaką wywołała zaprezentowana przezeń koncepcja, sięgam po nią, by ukazać możliwość jej zastosowania w odniesieniu do postawy reprezentowanej i wyrażanej przez Rudnickiego immanentnie. Powrót do pojęcia allosemityzmu stanowi próbę udowodnienia przydatności tej współcześnie zapomnianej i niedocenianej kategorii, która w przypadku Rudnickiego okazuje się niezwykle pomocna w zrozumieniu motywów, jakimi kierował się pisarz, wybierając takie, a nie inne środki artystycznego wyrazu.

Rozdział trzeci stanowi autorską próbę odczytania przedwojennej prozy Rudnickiego z perspektywy badań nad męskością. Specyfika utworów pisarza, a więc zaprezentowany w nich świat mężczyzny, z którego niemal całkowicie wykluczone zostały kobiety, przez długie lata nie została dostrzeżona, a co za tym idzie – należyte opisana. Go więcej, męskość w tekstach Rudnickiego okazuje się często wyjątkowo niemęska, zniewieściała, a także homoseksualna. Praca ta jest więc próbą odczytania, mówiąc za Germanem Ritzem, „tajnych znaków”⁷ obecnych w międzywojennej twórczości pisarza, które pozwalają odczytać ją jako także homoseksualną, a tym samym dopisać Rudnickiego do grona pisarzy takich jak Jarosław Iwaszkiewicz czy Witold Gombrowicz.

Czas, w jakim przyszło mi pisać tę pracę, szczęśliwie splótł się z okresem wzmożonego zainteresowania tematem męskości w literaturze, czego przykładem jest przede wszystkim projekt badawczy Narodowego Centrum Nauki Maestro 4 *Męskość w literaturze i kulturze polskiej XIX i XX wieku* realizowany na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach pod kierownictwem Profesora Adama Dziadka. W ostatnich latach ukazało się na polskim rynku nie tylko wiele tłumaczeń zagranicznych tekstów z zakresu *men's studies*⁸ – rodzaj swoistej antologii

⁷ G. RITZ: *Nić w labiryncie pożądania. Gender i płęć w literaturze polskiej od romantyzmu do postmodernizmu*. Przeł. A. KOPACKI. Warszawa 2002.

⁸ Na szczególną uwagę zasługuje seria *Studia o Męskości* wydawana od 2016 roku przez Instytut Badań Literackich PAN we współpracy z Wydawnictwem Uniwersytetu Śląskiego.

tu stanowić może choćby tematyczny numer „Tekstów Drugich”⁹ – ale także prace polskich badaczy, takich jak Tomasz Kaliściak, Wojciech Śmieja, Błażej Warkocki, Tomasz Tomasik, Krzysztof Kłosiński, Krystyna Kłosińska, Filip Mazurkiewicz oraz Dawid Matuszek, o których szerzej piszę w rozdziale trzecim. Nieprzypadkowo wśród wymienionych literaturoznawców większość zajmuje się w swoich badaniach tematyką męskości w powiązaniu z jej nieheteronormatywnymi realizacjami, właśnie bowiem w tym kierunku zmierzać będzie moja praca.

Próba opisu przedwojennej twórczości Adolfa Rudnickiego wymagała dotarcia do pierwszych wydań powieści pisarza, co ze względu na ich niskie nakłady nie należało do zadań najprostszych. Głównym tego powodem był fakt, że autor *Lata* całe życie był wierny koncepcji, którą za Umberto Eco nazwać moglibyśmy koncepcją dzieła otwartego¹⁰. Polegała ona w odniesieniu do Rudnickiego na nieustannym dokonywaniu zmian w obrębie tekstów już wydanych. Skutkiem takiego działania jest fakt, że trudno dziś mówić o jednych *Szczurach* czy jednej *Niekochanej*. O ile w przypadku kolejnych wydań niektórych z utworów będziemy mieć do czynienia tylko z drobnymi korektami dotyczącymi pojedynczych wyrazów, o tyle w dwóch wymienionych wcześniej książkach modyfikacje są naprawdę znaczące. Drugie wydanie *Szczurów*, którego czytelnicy doczekali się dopiero w roku 1960 (a zatem dwadzieścia osiem lat po wydaniu pierwszym), niewiele ma wspólnego z przedwojennym debiutem pisarza. Już sama objętość nowej wersji sprawia, że mówić trzeba o dłuższym opowiadaniu, a nie o powieści. Oryginalny, ponadwustronicowy tekst Rudnicki ograniczył do stron osiemdziesięciu, na które składają się także ilustracje Mieczysława Piotrowskiego. Zmienione zostały imiona bohaterów, nazwa miejsca akcji, usunięto wiele wątków, między innymi wyjazd głównego bohatera do miasta W., a więc wątek, który stanowił istotną, drugą część oryginału. Dokonane przez autora przekształcenia znacząco wpłynęły nie tylko na treść książki, ale także na jej wymowę. Przypuszczać możemy, że to doświadczenie II wojny światowej całkowicie zrewidowało poglądy Rudnickiego, który po 1945 roku niechętnie wracał do swojej przedwojennej twórczości, a kiedy już się na to decydował, dostosowywał jej nowe wydania do swoich aktualnych założeń artystycznych i światopoglądowych. Podobnie rzecz ma się z *Niekochaną*. Jak wskazuje Eugenia Prokop-Janiec, „istnieją (...) trzy wersje *Niekochanej*: pierwotna z roku 1937, gruntownie przepracowana z roku 1948 i ostatnia,

⁹ „Teksty Drugie” 2015, nr 2.

¹⁰ U. Eco: *Dzieło otwarte. Forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych*. Przeł. L. EUSTACHIEWICZ, J. GAŁUSZKA, A. KREISBERG, M. OLEKSIUK, K. ŻABOKLIKI. Warszawa 2008.

z roku 1958, ze zmienionym zakończeniem”¹¹. Rzetelność badacza podejmującego się opisu dzieł Adolfa Rudnickiego wymaga każdorazowego zaznaczenia, do którego z wydań się odwołuje. Chcąc możliwie wierne zrekonstruować postawę twórczą pisarza, która przyświecała mu w latach poprzedzających II wojnę światową, należało więc sięgnąć po teksty, jakie wyszły spod pióra autora właśnie w latach trzydziestych ubiegłego wieku, a nie po ich zmienione wersje, na których ostateczny kształt znacząco wpłynęły późniejsze, traumatyczne doświadczenia z życia Rudnickiego. Wszystkie cytowane przeze mnie fragmenty dzieł pisarza pochodzą z pierwszych wydań jego książek oraz pierwodruków z przedwojennej prasy¹².

We wszystkich cytowanych w tej pracy źródłach ortografia oraz interpunkcja zostały ujednoczone i dostosowane do zasad obowiązujących współcześnie. Zdecydowałem się nie korygować jednak tak zwanych „literówek”, które szczególnie licznie pojawiły się w pierwszym wydaniu *Szczurów*. Na owe błędy korektorskie zwracali uwagę niemal wszyscy przedwojenni krytycy recenzujący powieść, więc, w moim odczuciu, niewłaściwe byłoby pozbawiać ją w tej pracy oryginalnego brzmienia. Brzmienia, które wielu odczytywało jako niedbalstwo, natomiast dla mnie jest ono wyrazem młodzieńczego, kształtującego się dopiero charakteru prozy Rudnickiego. Edytorskie potknięcia dodają jej autentyczności i stają się niecodziennym wyjątkiem na tle późniejszych, dopracowanych i poddanych gruntownej korekcie nowych utworów oraz kolejnych wydań poprzednich książek pisarza. Wszelkie podkreślenia, pogrubienia czy dopiski własne odnotowałem w tekście.

Podziękowania

Książka ta miała szansę powstać dzięki ogromnemu wsparciu i życzliwości ludzi, których spotkałem na swojej naukowej drodze. Szczególne i największe podziękowania należą się dr hab. Marcie Tomczok – to właśnie dzięki Pani Profesor miałem szansę poznać przed-

¹¹ E. PROKOP-JANIEC: *Trzy poetyki „Niekochanej”*. W: *Lektury polonistyczne. Dwudziestolecie międzywojenne. II wojna światowa*. T. 2. Red. R. NYCZ. Kraków 1999, s. 314.

¹² W przypadku *Niekochanej* korzystałem z edycji późniejszej (A. RUDNICKI: *Niekochana*. W: TEGOŻ: *Opowiadania wybrane*. Oprac. J. WRÓBEL. Wrocław 2009), która stanowi jednak wydanie w formie przedruku opartego na pierwodruku: Warszawa: Towarzystwo Wydawnicze „Rój”, 1937.

wojenną twórczość Adolfa Rudnickiego i za sprawą jej lektury udać się w niesamowitą podróż do nieistniejącego już świata lat trzydziestych XX wieku. Dziękuję za nieustające wsparcie zarówno na płaszczyźnie moich działań naukowych, jak i osobistych – monografię tę uznaję za nasz wspólny sukces! Słowa ogromnej wdzięczności za okazaną mi pomoc i serdeczność należą się także Profesorowi Marianowi Kisielowi, ponieważ każde spotkanie z Panem Profesorem było dla mnie inspiracją do dalszych poszukiwań literaturoznawczych. Dziękuję ponadto Profesorowi Sławomirowi Buryli, który swoim autorytetem naukowym potwierdził słuszność poglądu, że warto ponownie przyjrzeć się przedwojennej twórczości Adolfa Rudnickiego z nowej perspektywy badań nad męskością. Książka ta nie ukazałaby się w takiej formie bez nieocenionej pracy Pani Redaktor Małgorzaty Pogłódek – życzylibym każdemu tak kompetentnej opieki redaktorskiej.

Podziękowania należą się także wszystkim pozostałym osobom, które pomagały mi w poszukiwaniach, naprowadzały mnie na właściwe tory, towarzyszyły mi w podróżach śladami Adolfa Rudnickiego. Mobilizowały mnie wtedy, kiedy czułem, że zaczyna mi już brakować sił i zapału. Bliskim i przyjaciółom – dziękuję zarówno Wam wszystkim, jak i każdemu z osobna. Mamie – za bezwarunkową miłość. To Tobie, Mamo, dedykuję tę książkę. Oskarowi – za obecność, cierpliwość, zrozumienie i wsparcie. Anicie – za godziny wspólnych rozmów. Lucynie – za piętnaście lat nieustającej przyjaźni.

Last but not least – serdecznie dziękuję całemu Jury II edycji konkursu na literaturoznawczą pracę magisterską w Instytucie Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego Uniwersytetu Śląskiego, które zdecydowało o przyznaniu mi nagrody głównej. To dzięki Państwu spełniło się moje marzenie o publikacji *Żydowskich (nie)męskości...* Wielkie podziękowania należą się także członkom Jury XXIII Konkursu Prac Magisterskich im. Jana Józefa Lipskiego oraz VIII Konkursu im. Majera Bałabana na najlepsze prace magisterskie i doktorskie o Żydach i Izraelu, którzy wyróżnili moje magisterium.

Indeks osobowy

- Abraham 69, 273
Abraham-Diefenbach Magdalena 211, 274
Alain-Fournier 200
Andrzejewski Jerzy 21, 22, 28, 36, 44, 57, 58, 96, 148, 151, 271
Arendt Hannah 66
- Babiński Julian Jerzy 33
Babska Z. 34, 272
Badinter Elizabeth 209, 272
Bałaban Majer 14
Baranowska Barbara 155
Bartoszewski Władysław 108
Basiuk Tomasz 272
Battenberg Friedrich 272
Bauman Zygmunt 242, 272
Bednarek Joanna 175, 273
Belmont Leo 65
Bereza Henryk 22, 26, 42, 56, 269
Berggren Kalle 144, 272
Bersani Leo 211, 212, 272
Będkowski Leszek 69, 273
Białoszewski Miron 151
Blüher Hans 191, 192, 193, 272
Blum Virginia L. 256
Bodo Eugeniusz 148
Bogdal Klaus-Michael 146, 272
Borkowska Grażyna 178, 272
Borowicz Jan 125, 247, 272
Boy-Żeleński Tadeusz 215
- Bradley Harriet 145, 169, 208, 223, 272
Brandstaetter Roman 18
Brandys Kazimierz 18
Bratkowski Piotr 269
Breiter Emil 44, 45, 46, 49, 88, 139, 166, 271
Breza Tadeusz 18, 148, 149, 150, 151, 152, 182, 218, 231, 261, 274
Brodzka Alina 269
Brzechwa Jan 65
Brzostowska Anita 69, 273
Buczkowski Marian Ruth 18
Burg Otton 31
Burt Johnathan 203, 204, 205, 272
Buryła Sławomir 14, 144, 145, 272
- Carver Terrell 145
Chmielewski Adam 192, 275
Chomicka Ewa 145, 272
Choromański Michał 18, 39, 40, 97, 98, 163, 269
Ciepliński F. 23, 78, 271
Cieślak Robert 178, 227, 272
Connell Raewyn 143, 144, 145, 223, 273
Czachowska Jadwiga 270
Czapski Józef 151, 155
Czarnecka Barbara 124, 273

- Czechowicz Józef 18, 148, 151, 171
Czechowski Kazimierz 63, 64, 273
- Dąbrowska Maria 148, 151, 155,
173, 268
- Dmowski Roman 120
- Doane Mary Ann 179
- Domańska Ewa 127, 275
- Dostojewski Fiodor 16, 28, 35, 173
- Drąg Bronisław 274
- Drzazgowska Ewa 211, 274
- Drzewiecki Henryk 31
- Dygat Stanisława 18
- Dziadek Adam 11, 143, 232, 273
- Eco Umberto 12, 273
- Eilberg-Schwartz Howard 130, 209,
273
- Eker Anda 18,
- Eustachiewicz Lesław 12, 273
- Falkowski Mateusz 162, 275
- Faron Bolesław 16, 79, 153, 270
- Feurman Eleasar J. 57, 64, 65,
153, 269
- Fiut Aleksander 269
- Flaubert Gustave 16
- Foucault Michel 150, 215, 219, 273
- Freud Sigmund 17, 25, 41, 67, 73,
176, 203, 204, 207, 208, 255,
256, 258, 273
- Gabiś Tomasz 191, 272
- Gajewska Agnieszka 175, 212, 272,
273
- Gałczyński Konstanty Ildelfons 18
- Gałuszka Jadwiga 12, 273
- Gide André 19, 147, 165, 215
- Gilewicz Joanna 72, 274
- Ginczanka Zuzanna 65
- Girard René 172, 273
- Goethe Johann Wolfgang 16
- Gombrowicz Witold 11, 15, 18, 20,
21, 56, 148, 151, 176, 203, 261,
268
- Gosk Hanna 153, 269
- Grabowski Zbigniew 148, 176, 177,
214
- Gruszecka Aniela 28, 35, 36, 271
- Gruszecki Artur 140
- Grydzewski Mieczysław 65, 139
- Habielski Rafał 30, 154, 268
- Halperin David 175, 190, 216, 217,
219, 220, 222, 235, 239, 273
- Heinz Marion 146, 272
- Hemar Marian 65
- Herer Michał 162, 275
- Hertz Aleksander 60, 63, 64, 69,
86, 87, 89, 117, 119, 129, 139,
140, 273
- Hirschfeld Magnus 208
- Hirschhorn (Hirschhorn/Herszhorn)
Izaak (Icie) 15, 58
- Hirschhorn (Hirschhorn/Herszhorn)
Izrael Chaskel (Julius) 58
- Hirschhorn (Hirschhorn/Herszhorn)
Necha (nazwisko panięskie:
Schneider) 15, 58
- Hitler Adolf 210
- Hlond August 92, 93
- Hłasko Marek 151
- Irzykowski Karol 16, 19, 21, 22, 24,
39, 41, 42, 45, 51, 53, 57, 58,
77, 120, 158, 166, 173, 182, 214,
258, 269, 271
- Iwaskiewicz Jarosław 11, 148, 149,
150, 151, 152, 157, 171, 182,
218, 231, 261, 274
- Jabłonowski Władysław 54, 106,
271
- Jagielski Sebastian 147, 148, 157,
158, 160, 161, 171, 178, 179,
193, 211, 215, 230, 235, 273
- Janion Maria 235
- Jardine Alice 211
- Jasieński Bruno 64
- Jastrun Mieczysław 65

- Jastrzębski Jerzy 46, 73, 153, 270
Jaworski Stanisław 269
Jeske-Choiński Teodor 124
Jeziorski Ireneusz 120, 124, 273
Jezus Chrystus 93, 94, 95, 96
Jeżewski Władysław 59, 275
Johnson Paul 70, 273
Joyce James 19, 176
- Kaden-Bandrowski Juliusz 19, 22, 35, 36, 43, 162, 165, 244, 271
Kafka Franz 39
Kaliściak Tomasz 12, 146, 147, 148, 149, 171, 172, 175, 176, 208, 211, 212, 214, 215, 235 236, 239, 255, 256, 258, 273
Karlsson Gunnar 144, 273
Karpus Zbigniew 103, 274
Keff Bożena 69, 96, 105, 107, 108, 273
Kipling Rudyard 25
Kirchner Hanna 19, 32, 52, 53, 269
Kisiel Marian 14
Kisielewski Stefan 269
Kłosińska Krystyna 12, 211, 273
Kłosiński Krzysztof 12
Komendant Tadeusz 215, 273
Komornicka Maria 151
Konopnicka Maria 151
Kopacki Andrzej 11, 147, 149, 274
Kopaliński Władysław 204, 205, 206, 273
Korboński Stefan 70, 273
Korcza Janusz 65
Kornacki Jerzy 18
Kosofsky Sedgwick Eve 172, 190, 191, 273
Kossowski Jerzy 35
Kot Karolina 172, 273
Kowalski Tadeusz Antoni 105, 106, 274
Kragen Wanda 16, 23, 24, 28, 34, 40, 41, 42, 44, 77, 97, 120, 158, 166, 214, 271
- Kreisberg Alina 12, 273
Kristeva Julia 177
Kryczyńska Anna 157, 274
Krzywicka Irena 155, 176, 215, 268
Kucharski Zbigniew 39, 44, 166, 271
Kuncewiczowa Maria 155
Kunicki Wojciech 191, 272
Kunigiel Grażyna 210, 274
Kurek Jalu 31
Kuster Friederike 146, 272
Kuśniewicz Andrzej 117, 274
- La Gecla Franco 145, 274
Lacan Jacques 185, 256, 258
Landau-Czajka Anna 59, 62, 63, 66, 67, 68, 93, 94, 98, 99, 102, 104, 105, 108, 112, 113, 116, 124, 128, 274
Lanzer Ernest 207
Lechoń Jan 148, 151
Leociak Jacek 92, 274
Leśmian Bolesław 65
Leśniak Andrzej 203, 272
Leśniewski Józef 103
Lichniak Zygmunt 248, 269
Lilienfeld-Krzewski Karol 32
Lipska Zofia 116
Lipski Jan Józef 14
Lis Bartek 10, 208, 216, 235, 236, 274
Lorentowicz Jan 38, 44, 271
- Łaszowski Alfred 47, 48, 83, 139, 232, 271
Łoch Eugenia 56, 270
Łuczko Małgorzata 40, 97, 98, 163, 269
Łukasiewicz Małgorzata 149, 274
- Mach Wilhelm 149, 150, 152, 182, 218, 231, 274
Maciąg Włodzimierz 41, 269
Malewska Hanna 18
Malinowski Bronisław 151

- Matuszek Dawid 12
Mayer Hans 157, 162, 164, 165, 205,
206, 209, 210, 274
Mazurkiewicz Filip 12, 144, 273
Melcer Wanda 86
Michalski Hieronim 45, 47, 86, 271
Miłosz Czesław 18
Molnár Ferenc 200
Morin Edgar 61, 62, 63, 66, 274
Mortkowiczowa Janina 155, 200
Mulvey Laura 179
Musil Robert 200
- Nałkowska Zofia 15, 19, 21, 32, 36,
144, 166, 268
Napierski Stefan 49, 50, 65, 148,
171, 175, 271
Nasfeter Janusz 42
Nasiłowska Anna 144, 274
Neale Steve 179
Nordau Max 130
Nycz Ryszard 13, 39, 46, 56, 73, 76,
153, 163, 269, 270
- Oleksiuk Michał 12, 273
O'Mahoney Marie Elizabeth (Scar-
lett) 155
Opacki Ireneusz 14
Ortwin Ostap 207, 274, 275
Ostolski Adam 191, 273
Ostrowski Jerzy 35
Otwinowski Stefan 18
Ouaknin Marc-Alain 69, 77
- Parandowski Jan 19
Parnicki Teodor 18
Pastuszewski Stefan 17, 269
Pawlikowska-Jasnorzewska Maria
155
Pelczar Michał Abel 212, 272
Petrovsky-Shtern Yohanan 72, 274
Piasecki Stanisław 33
Piętaś Stanisław 18
Piłsudski Józef 32
Piotrowski Grzegorz 17, 22, 27, 269
- Piotrowski Mieczysław 12
Piwiński Leon 21, 23, 24, 28, 34, 35,
82, 166, 207, 271
Pogłódek Małgorzata 14
Polonsky Antony 70, 89, 92, 93,
127, 274
Pomer Stefan 18
Pomirowski Leon 16, 19, 23, 24, 25,
78, 120, 158, 214, 271
Prażuch Wojciech 61, 274
Presner Todd Samuel 130, 274
Prędski Artur 65
Prokop-Janiec Eugenia 12, 13, 39,
40, 41, 56, 71, 163, 269
Prokopiuk Jerzy 210, 274
Promiński Marian 65
Proust Marcel 19, 39, 147, 176, 215
Przewłocki Grzegorz 209, 272
Putrament Jerzy 48, 49, 86, 271
- Rechtszaft Henoch 128
Reich Wilhelm 211, 274
Remarque Erich Maria 35
Rembek Stanisław 240
Rey Sydor 65
Rezmer Waldemar 103, 274
Ritz German 11, 147, 149, 150, 151,
152, 182, 185, 200, 201, 218,
225, 228, 231, 246, 264, 274
Rodak Mateusz 103, 104, 105, 128,
129, 275
Rodziewiczówna Maria 148
Rogalski Dariusz 207, 273
Roskies David 72
Rudnicki Jakub 58
Rymkiewicz Aleksander 18
- Sabor Agnieszka 69, 275
Sandauer Artur 11, 18, 29, 46, 47,
50, 55, 66, 75, 108, 118, 119,
263, 270, 271, 275
Sartre Jean-Paul 118
Schenfeld Ruth 56, 270
Schulz Bruno 21, 22, 46, 76, 261
Schurtz Heinrich 191

- Serkowska Hanna 145, 274
Sikora Tomasz 212, 213, 275
Sikorowska Liliana 178, 272
Silverman Kaja 179
Skibniewski Mieczysław 28, 32, 33, 37, 271
Słonimski Antoni 139, 155
Smoleń Barbara 209, 275
Snochowska-Gonzalez Claudia 272
Soróbka Anna 272
Starowieyska-Morstinowa Zofia 31, 35, 44, 45, 50, 134, 135, 271
Stendhal 16
Strug Andrzej 240
Strykowski Julian 18, 148, 151
Swinarski Konrad 151
Szałağan Alicja 270
Szczuka Kazimiera 272
Szemplińska-Sobolewska Elżbieta 19
Sztajnsberg Marian 51, 55
Szymanowski Karol 148, 151, 171
Szymel Maurycy 18
Śmieja Wojciech 12, 144, 147, 150, 151, 152, 204, 272, 275
Tarnowski Jan 154
Theweleit Klaus 162, 163, 178, 189, 198, 221, 230, 238, 254, 275
Thomas Calvin 211
Tomasik Tomasz 12, 145, 146, 235, 239, 240, 241, 242, 275
Tomasik Wojciech 255, 275
Tomaszewski Jerzy 108
Tomczok Marta 13
Tuwim Julian 66, 118
Ulrichs Karl Heinrich 208
Umiasowski Roman 15, 31, 32, 33, 37, 56, 106, 272
Unger Szulim Dawid 58
Uniłowski Zbigniew 18, 20, 28, 31
Vogler Henryk 45, 46, 50, 88, 272
Wal Anna 9, 17, 22, 31, 32, 39, 40, 41, 42, 52, 56, 63, 73, 78, 79, 80, 83, 110, 167, 169, 223, 224, 270
Waluża Grażyna 70, 273
Warkocki Błażej 12, 147, 151, 152, 172, 193, 275
Wasserstein Bernard 59, 62, 64, 68, 69, 75, 81, 90, 93, 99, 114, 120, 125, 126, 129, 275
Wat Aleksander 20, 30, 35, 65, 154, 268
Wążyk Adam 65
Weininger Otto 206, 207, 209, 210, 223, 250, 274, 275
White Hayden 127, 275
Więclawska Katarzyna 71, 72, 76, 85, 275
Wilczyński Marek 127, 275
Wilde Oscar 149, 157, 164, 165, 215, 272
Wilk Mateusz 70, 274
Winowska Maria 39, 42, 43, 97, 272
Witkiewicz Stanisław Ignacy 19, 148, 151, 176
Wittlin Józef 240, 241
Wojnowski Jan 269
Wołoszynowski Julian 19
Woszczek Marek 106, 107, 275
Wróbel Józef 9, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 26, 27, 28, 29, 38, 40, 42, 46, 47, 52, 53, 56, 58, 59, 73, 75, 76, 81, 82, 84, 94, 95, 101, 102, 107, 126, 138, 146, 153, 154, 155, 157, 167, 172, 181, 203, 204, 205, 216, 232, 249, 268, 270
Wyka Kazimierz 27, 28, 38, 46, 48, 53, 270, 272
Wyka Marta 22, 28, 29, 56, 86, 153, 270
Zagórski Jerzy 18
Zawieyski Jerzy 151

- Zaworska Helena 16, 17, 18, 19, 20,
22, 25, 26, 27, 29, 32, 39, 40,
46, 53, 79, 110, 153, 182, 269,
270
- Zechenter Witold 53, 54, 272
- Zegadłowicz Emil 176
- Zengel Ryszard 41, 42, 163, 170,
270
- Żaboklicki Krzysztof 12, 273
- Żabski Tadeusz 132, 275
- Żeromski Stefan 19
- Žižek Slavoj 192, 193, 275
- Żmichowska Narcyza 151
- Żółkiewski Stefan 269
- Żółkoś Monika 124, 275
- Życieński Jerzy 25, 272

Gaweł Janik

JEWISH (UN)MASCULINITIES
ON PRE-WAR WRITINGS OF ADOLF RUDNICKI

Summary

The monograph is meant as a kind of a complete guide to pre-war writings of Adolf Rudnicki. The author has taken into consideration all literary works written by Rudnicki that were published at that time, including both books and short stories published in the press, as well as fragments of a drama which has never been published in full.

The present work begins with a chapter entitled "From the history of reception", in which the author reconstructs pre-war literary criticism of the works written by Rudnicki that were published at that time. On the basis of almost forty reviews, a broad picture has been created that shows how the writing of Rudnicki was interpreted and evaluated in the period under consideration. The aim of the author has been to confront the opinions of the researchers who claim that Rudnicki became critics' favourite from the very moment of his literary debut, with source texts, and thus with original critical reviews published in pre-war press. The analysis of the reception has allowed to throw doubt on the frequently repeated thesis whereby Rudnicki enjoyed a remarkable favour of reviewers.

Chapter two discusses the idea of "Jewishness" of the pre-war works of the writer. It demonstrates a long way that the author came, starting with his early texts, in which the Jewish themes are not taken up at all, or they are not explicit on the surface of the texts, up to a symbolic return to the reality of shtetl in the novel *Lato* (*Summer*). Also, the aim of the author has been to look upon transformations in the writer's worldview. Initially, his attitude was clearly assimilative. Before the outbreak of the Second World War, in turn, he took the side of the critics of assimilation. It has also become necessary to reconstruct the writer's biography with a special emphasis on the orthodox family in which he was raised. Drawing on the category offered for reflection upon the Polish-Jewish relations in 1980s by Artur Sandauer, the author of the present study has attempted to present Rudnicki as a writer-allosemite.

The third chapter is the author's attempt to read Rudnicki's pre-war prose from the perspective of research on masculinity. The specificity of Rudnicki's works, i.e. the world of men presented in them, from which women were almost completely excluded, has not been noticed for many years, and consequently has not been properly described. What is more, masculinity in Rudnicki's texts often turns out to be exceptionally non-masculine, effeminate, as well as homosexual. Thus, the present work becomes an attempt to read, in German Ritz's words, the "secret signs" present in the writer's inter-war literary output, which makes it possible to read it as also homosexual, and thus to include Rudnicki among such writers such as Jarosław Iwaszkiewicz or Witold Gombrowicz.

Gaweł Janik

JÜDISCHE (UN)MÄNNLICHKEIT **ZU ADOLF RUDNICKIS WERKEN AUS DER VORKRIEGSZEIT**

Zusammenfassung

Die Monografie soll eine Art vollständiges Nachschlagewerk zu Adolf Rudnickis Werken der Vorkriegszeit werden. Der Verfasser berücksichtigte hier alle damals herausgegebenen Werke Rudnickis, in der Zahl sowohl Bücher als auch die in den Zeitungen erschienenen Erzählungen, sowie Fragmente seines nie ungekürzt veröffentlichten Dramas.

Eröffnet wird die Monografie mit dem Kapitel „Aus der Geschichte der Rezeption“, in dem die Aussagen der Literaturkritiker der Vorkriegszeit zu derzeitigen Werken Rudnickis zitiert werden. Anhand von beinahe vierzig Rezensionen entstand ausführlicher Überblick über Beurteilung der Literaturwerke. Der Verfasser bezweckte, die Kritiken denen zufolge Rudnicki schon zur Zeit seines Debüts zum Lieblingsschöpfer der Literaturkritiker wurde, mit Quellen, d. i. den in Vorkriegszeitungen erschienenen, originellen Rezensionen zu konfrontieren. Infolgedessen konnte diese ausnahmslos wiederholte These von vermeintlicher außergewöhnlicher Geneigtheit der Rezensenten dem Schriftsteller gegenüber erschüttert werden.

Das zweite Kapitel betrifft den „jüdischen Charakter“ Rudnickis Werke. Der Verfasser musste dabei zahlreiche Texte des Schriftstellers untersuchen, von den frühen, in den jüdische Thematik gar nicht oder nur oberflächlich angefasst ist, zur symbolischen Rückkehr zur Wirklichkeit des typischen Shtetl's aus dem Roman *Sommer* (pol.: *Lato*). Überdies wollte er, die Veränderungen in der Weltanschauung Rudnickis ergründen, der anfangs Anhänger der Assimilation war, um sich dann vor dem Ausbruch des Zweiten Weltkriegs gegen die Assimilation der Juden ausgesprochen zu haben. Es war daher unerlässlich, die Biografie des Schriftstellers und insbesondere sein Heranwachsen in einer orthodoxen Familie darzustellen. Der Verfasser stellt Rudnicki als einen Allosemiten vor; den Begriff entlehnte er dem polnischen Literaturkritiker Artur Sandauer, der ihn in achtziger Jahren des 20. Jahrhunderts zur Bezeichnung der polnisch-jüdischen Beziehungen geprägt hat.

Das dritte Kapitel stellt einen vom Verfasser unternommenen Versuch dar, Rudnickis Prosawerke der Vorkriegszeit aus der Sicht der Forschungen zur Männlichkeit zu betrachten. Spezifischer Themenkreis dieser Werke, d. i. die darin dargestellte Männerwelt, aus der Frauen beinahe völlig ausgeschlossen wurden, war jahrelang nicht wahrgenommen und deswegen auch nie richtig beschrieben. Vielmehr erwies sich die Männlichkeit in Rudnickis Texten häufig als besonders unmännlich, verweiblicht und überdies homosexuell. Diese Monografie ist also auch ein Versuch, die in seinen Vorkriegswerken enthaltenen und German Ritz zufolge „geheime Zeichen“ genannten Zeichen zu entziffern, welche Rudnicki wegen der Homosexualität zum Kreis solcher Schriftsteller wie Jarosław Iwaszkiewicz und Witold Gombrowicz zählen lassen.

Redaktor
Małgorzata Poglódek

Koncepcja okładki
Gaweł Janik

Przygotowanie okładki do druku
Magdalena Starzyk

Redaktor techniczny
Małgorzata Pleśniar

Korektor
Patrycja Matusiak

Łamanie
Grażyna Szewczyk

Copyright © 2019 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-226-3605-3
(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-3606-0
(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 18,25. Ark. wyd. 20,0. Papier
Munken Lynx 100 g Cena 44,90 zł (w tym VAT)

Druk i oprawa: Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin